

Finn Tarp: To økonomiske historieopfattelser

---

1. Introduktion

Spørgsmålet om, hvordan det moderne kapitalistiske samfund skabtes, er spændende og interessant, og mange videnskabsmænd har arbejdet med det og prøvet at give en forklaring. Karl Marx' "primitive capitalist accumulation", cf. (6), er et oplagt eksempel herpå. Et andet eksempel kan findes i Karl Polanyis bog The Great Transformation, (7); og som et tredje kan nævnes det typisk neoklassiske synspunkt.

Der er klare forskelle mellem disse synspunkter. Det neoklassiske kan noget forenklet siges at være, at vort moderne samfund skabtes på grundlag af stigende byttehandel i samspil med en øget arbejdsdeling. Enkeltindivider betragtes, og deres rationelle handlemåde understreges, samtidig med at opsparede pengekapitaler og kapitalistiske institutioner er afgørende faktorer i en gradvis proces fra det feudale til det moderne kapitalistiske samfund. Marx og Polanyi mente ikke, processen var jævn, men at der tværtimod var tale om et voldsomt skift. Efter Marx' opfattelse var dannelsen af kapitalistiske institutioner med den deraf følgende udbytning af arbejderen afgørende. Efter Polanyis opfattelse var staten den afgørende faktor, der bevidst ændrede samfundet.

Der kan også iagttages en klar forskel mellem de tre forklaringer med hensyn til det fremtidige udviklingsforløb. I Marx' skema er et bedre samfund, det kommunistiske, uundgåeligt. Udviklingsforløbet er også efter den neoklassiske opfattelse positivt; men her er begrundelsen øget erfaring og rationalitet i systemet. Polanyi var uenig. Han ventede ikke nogen ændring. Et i en eller anden forstand bedre samfund ville ikke opstå.

Disse tre vigtige forklaringer til spørgsmålet om, hvordan den moderne kapitalistiske økonomi opstod, er omtalt, fordi de skal tjene som perspektiv. Nærværende artikel stiller sig et mere begrænset mål end at gå i dybden med dem alle. I stedet vil der blive givet en fremstilling af de synspunkter, som kan findes i C.E. Ayres' The Theory of Economic Progress,

(1), og J. Hicks' A Theory of Economic History, (5). Formålet er dels at fremstille de to økonomers synspunkter dels at foretage en sammenligning og vurdering. Dette gøres i håbet om at få en øget forståelse for, hvordan det moderne kapitalistiske samfund opstod.

2. Introducerende bemærkninger om Ayres

Det er åbenbart, at Ayres' bog må ses som en reaktion mod det, han kalder den klassiske måde at forklare økonomiske problemer på. Ayres fremfører, at denne metode er baseret på teorier fra det 18. århundrede. I lyset af den videnskabelige udvikling, som har fundet sted siden da, kan den klassiske teori ikke siges at give en tilfredsstillende forklaring på økonomiske forhold. Det, Ayres især kritiserer, er forklaringen om, at økonomisk udvikling er et resultat af dannelsen af kapitalistiske institutioner og opsparede fonde af pengekapital. Det er f.eks. forkert at fremføre, at kapitalistiske institutioner var årsag til den industrielle revolution. Det er desuden forkert, at se den industrielle revolution som forårsaget af kræfter, der arbejdede i fredelig sameksistens. Ayres argumenterer, at det, der må gøres, er at identificere de forskellige sæt af kræfter og deres virkninger.

Ayres er således ikke tilfreds med den klassiske forklaring, og han tænker som Veblen på "larger forces moving obscurely in the background".¹⁾ Ayres understreger, at helt nye ideer må findes. Det er ikke nok at fortsætte på traditionel måde, for her vil kritik blot blive inddraget uden at ændre noget fundamentalt. Den klassiske teori må med andre ord helt opgives.

Som et udgangspunkt for den psykoanalyse, Ayres mener, at økonomisk teori trænger til, prøver han at rekonstruere "the process by which the classical tradition was originally formed".²⁾ Denne rekonstruktion vil ikke blive ridset op her; men det kan nævnes, at den indeholder en diskussion af grundlæggende dele af klassisk pris-, kapital- og værditeori.

1) C.E. Ayres, The Theory of Economic Progress, p. 19.

2) Ibid., p. 21.

Ayres skrev sin bog i 1944, og det er åbenbart, at Den 2. Verdenskrig og krisen i trediveerne har påvirket ham i udpræget grad. Disse begivenheder omtales igen og igen, og spørgsmålet om tilstrækkelig forbrugsefterspørgsel spiller en stor rolle i kapitlet om "The Strategy of Progress". Ikke desto mindre er formålet med bogen at give en forklaring af økonomisk udvikling i et historisk perspektiv, hvilket da også er grunden til dens mere generelle relevans. Ayres ønskede altså at give en tilfredsstillende forklaring på spørgsmålet om økonomisk udvikling i al almindelighed og som en speciel del heraf forklare den industrielle revolution. Han ønskede at vise, hvordan et nyt sæt ideer, baseret på den akkumulerede viden inden for økonomi såvel som andre områder, kunne give en mere fyldestgørende forklaring end den klassiske. Det blev imidlertid understreget, at hans forklaring nødvendigvis måtte være konjunktural. Den skal revideres i takt med, at "our knowledge is extended by further historical research".³⁾ På den anden side fremføres det, at forklaringen vil være mere relevant end den klassiske!

3. Centrale dele af Ayres teori om økonomisk udvikling

Ayres understreger i kap. V, at økonomiske principper må udledes fra en teori om den menneskelige natur. Det er imidlertid vigtigt, at det er en korrekt opfattelse af den menneskelige natur, der udgør basis. Det nævnes, at motiver udgør basis i den klassiske teori; men det er ikke nogen korrekt opfattelse. Der er ikke noget særligt ved de pågældende motiver, som berettiger til en så central placering. Ayres formulerer sig på følgende måde: "No economic act or function is uniquely physical (let alone spiritual or uniquely determinative of all the rest - not motives, or consumption, or anything else".¹⁾ Ayres er her på linie med det synspunkt, at menneskelig adfærd må forklares i relation til eller på baggrund af alle samfundsmæssige og kulturelle fænomener. Eftersom økonomer kan siges at studere "the activities in which men engage in getting a living",²⁾ er

3) Ibid., p. 125.

1) Ibid., p. 95.

2) Ibid., p. 97.

det en naturlig konsekvens, at de sociale funktioner og aktiviteter, dette involverer, må undersøges.

Den grundlæggende iagttagelse, som er fundamental i Ayres' teori, er, at mennesket er involveret i et stort system af redskaber og aktiviteter, der består i udnyttelsen af disse. Desuden gælder, at redskaberne bruges ceremonielt. Disse forhold bestemmer og definerer økonomiske aktiviteter, og økonomisk analyse må derfor analyserere forholdet mellem teknologi og ceremoni og de økonomiske forhold, der bliver resultatet. Ayres nævner, at den analytiske opdeling mellem teknologi og ceremoni blev introduceret af Thorstein Veblen. Betydningen af denne opdeling og indholdet i ordene teknologi og ceremoni vil forhåbentlig kunne forstås på baggrund af det følgende. Det skal allerede nu nævnes, at det er afgørende at se opdelingen som en skelnen mellem forskellige sæt af kræfter med forskellig påvirkning. Det er denne opfattelse, der vil få den industrielle revolution til at fremtræde som en selvfølgelig konsekvens (cf., afsnit 2).

Teknologi har en iboende dynamisk kraft, forklarer Ayres, og dette er helt afgørende. Det er imidlertid vigtigt at forstå den dynamiske kraft udfra redskabernes egenart. Nogle betragtninger om, hvad der menes med redskaber og teknologi, er derfor nødvendige.

Det må understreges, at begrebet redskaber skal forstås meget bredt. "All acts of skill involve the use of tools of one sort or another"³⁾. Redskaber er derfor alle slags apparater, materialer, instrumenter og teknikker. Digteren, videnskabsmanden og håndværkeren er alle redskabsbrugende ifølge Ayres. Teknologi skal derfor ikke kun forstås som organiseret kunnen. Relationen til redskabet er vigtig. Teknologi må således forstås både i forhold til organiseret kunnen og i forhold til brugen af redskaber. Det er forholdet til redskabet, som giver teknologien dens dynamiske karakter og gør den til "the agent of social change, in particular the agent of industrial revolution"⁴⁾.

Det er selve redskabet, der er nøglen til det store mysterium, og det magiske ord er "kombination". Alle opdagelser er kombinationer af eksisterende redskaber, hævder Ayres. De

3) Ibid., p. 107.

4) Ibid., p. 111.

er ikke "an act of individual inspiration"⁵⁾. Det, der foregår, er derfor en gradvis proces, hvor eksisterende redskaber før eller senere resulterer i opdagelser. Innovationer er ikke kun "explicable but inevitable"⁶⁾.

Innovationer skal altså ifølge Ayres forstås som resultatet af en gradvis proces, hvor det enkelte individs betydning er begrænset. Det følger heraf, at ikke-fagmandens opfindelser bliver forklarlige. Hvad, der er foregået, er slet og ret en kombineret af allerede eksisterende redskaber. Det bliver desuden muligt at forklare teknologiens accelererende karakter. Den er simpelthen en konsekvens af det øgede antal permutationer, der kan laves af et øget antal redskaber. Samme kombinationsprincip kan forklare innovationer, som følger af kontakt mellem forskellige folkeslag, der bruger forskellige redskaber.

Ayres' påpegning af teknologiens betydning som en dynamisk kraft i økonomisk udvikling betyder ikke, at det er den eneste virkende faktor. Tværtimod, der er andre og stærke kræfter til stede; men deres effekt er modsat rettet. Analysen er her centreret omkring ceremonielle mønstre. Det afgørende begreb er derfor ceremoni, og Ayres argumenterer, at den statiske effekt, der modvirker udvikling, følger af dets grundlæggende egenskaber. Ayres' analyse skal ikke gengives i større detaljer; men det må understreges, at ceremoni er en vigtig faktor i bestemmelsen af social adfærd. Ceremoni skal ses i relation til rang og status. "(It is) in effect a matter of 'knowing one's place' in the 'well-established order of society'"⁷⁾. Ayres diskuterer naturligt nok de fra sociologi velkendte begreber "tabu" og "mana" i denne forbindelse, og det er åbenbart, at ceremoni må forstås i bred forstand. Eftersom ceremonier bestemmes af regler fra fortiden, er dets inderste væsen statisk. Det betyder ikke, at ceremonielle mønstre ikke ændres; men ændringen er ikke en konsekvens af indre egenskaber i ceremonibegrebet. "Ceremonial practices are changed by changing circumstances which are quite external to them. Of themselves they do not change"⁸⁾.

5) Ibid., p. 115.

6) Ibid., p. 118.

7) Ibid., p. 210.

8) Ibid., p. 175.

De grundlæggende begreber i Ayres' analyse er nu blevet beskrevet, og spørgsmålet om hans forklaring af den industrielle revolution må tages op. Følgende citat kan derfor tjene både som konklusion på dette afsnit og som indledning til det næste. "The history of the human race is that of a perpetual opposition of these forces, the dynamic force of technology continually making for change, and the static force of ceremony - status, mores, and legendary belief - opposing change"⁹⁾.

4. Ayres forklaring af den industrielle evolution

Det er karakteristisk, at Ayres' kap. VII er "Industrial Evolution" og ikke "Industrial Revolution". Dette understreger, at dannelsen af det moderne industrielle samfund ses som en gradvis proces.

Det spørgsmål, Ayres prøver at besvare i kap. VII, er, hvorfor det, der kaldes den industrielle revolution, fandt sted i Vesteuropa i moderne tid. Hvordan kan det forklares med det ovenfor omtalte begrebsapparat? For det første påpeges det, at opdagelsen af agerbruget langt tilbage i historien gjorde akkumulation af teknologi mulig. Redskaber kombineredes og resulterede i teknologiske fremskridt (cf., afsnit 3). Imidlertid fandt denne proces også sted i andre dele af verden, som først sent eller slet ikke industrialiseredes, og den kan derfor ikke være hele forklaringen. Som en anden faktor observerer Ayres imidlertid, at Vesteuropa var et "grænseland". Gammel kultur (ceremoni) var ikke rodfæstet, og den kraft, som modvirkede udviklingen, var derfor meget svagere end i andre områder som f.eks. Kina. For at illustrere dette nævner Ayres, at kristendommens påvirkning var meget mindre end konfucianismens i deres respektive områder. Det bliver derfor klart, hvorfor Ayres hævder, at "the middle age was a period of ferment, pregnant with imminent and fundamental change; in short, the true parent of the industrial revolution"¹⁾. En tredje faktor i Ayres' forklaring er, at kontakt med den gamle kulturverden gjorde yderligere redskabskombinering mulig. Dette har direkte forbindelse med opfindelse af bogtrykkerkunsten, som var et

9) Ibid., p. 175.

1) Ibid., p. 128.

resultat af kulturkontakt med Kina. Det resulterede i en spredning af ideer, som gjorde det umuligt at opretholde gamle dogmer. Desuden blev forretningslivet ændret ved indførelsen af bogholderiet, der var en umiddelbar konsekvens af trykkekunstens udbredelse. Det vigtigste var efter Ayres' mening dog, at "literacy transformed a community of peasants into a community of industrial workers"²⁾.

Ændringen af samfundet bestod naturligvis af meget mere end det nævnte, og Ayres' konklusion om den industrielle revolution er, at den bestod af "a series of social changes, affecting every aspect of life, in which 'mechanical invention' plays a decisive part"³⁾. Dette viser imidlertid, at det ikke kun er opdagelsen, der tæller. Den sociale ændring er vigtig, og kap. IX om "Technology and Institutions" kan betragtes i denne forbindelse.

Det centrale i kap. IX er, at den teknologiske udvikling virker på institutioner ved at ændre "the material setting"⁴⁾. Dette betyder imidlertid, at der vil være et "ceremonial residue"⁴⁾, som vil overleve ændringen, og institutionerne vil som forklaret udelukkende have en negativ og hæmmende virkning. Dette er vigtigt, for det betyder, at Ayres vil argumentere imod alle forklaringer, som indebærer, at der tillægges institutioner en positiv eller dynamisk kraft. Der vil altid være noget tilbage fra fortiden, så f.eks. kapitalistiske institutioner må modsat den almindelige opfattelse betragtes som statiske faktorer (eller i en stærkere formulering en hindring for den industrielle revolution). Dvs., Ayres betragter ikke dannelsen af et sæt institutioner som en forudsætning for udvikling. Han fremfører, at det i det kapitalistiske tilfælde meget vel kan være, at den institutionelle ramme med en ulige indkomstfordeling og utilstrækkelig efterspørgsel må ses som "the chief, and catastrophically serious, obstacle to the full utilization and continued growth of those powers (the productive powers of society)"⁵⁾. Ayres er som nævnt klart påvirket af tredivernes krise. Det samme kan vel siges om hans råd om at bruge ændring af indkomstfordelingen som en strategisk variabel i sikringen af tilstrækkelig forbrugsefterspørgsel; men hans perspektiv rækker naturligvis udover trediverne.

2) Ibid., p. 152.

3) Ibid., p. 153.

4) Ibid., p. 187.

5) Ibid., p. 262.

Lad nogle betragtninger om Ayres' syn på den fremtidige udvikling afslutte dette kapitel. Han bemærker meget tidligt, at "there is no one line of cultural evolution along which all people are moving"⁶⁾. Der er heller ikke tale om, at samfund bevæger sig mod en eller anden tilstand, som vi kan beskrive i dag. Tværtimod, ville Ayres mene. Det er efter hans opfattelse en misforståelse at se udvikling som en bevægelse mod et på forhånd beskrevet mål. På den anden side må det nævnes, at Ayres giver udtryk for, at i det lange løb vil ceremonielle funktioner blive afløst af teknologiske funktioner som følge af "progressive enlightenment and efficiency"⁷⁾. Det er imidlertid ikke et på forhånd beskrevet mål, men snarere en fremskrivning af den nuværende proces. Ayres slutter med, at "doubtless mankind will achieve perfection only at infinity"⁷⁾.

Ayres' synspunkt er derfor, at fremskridt opnås ved "the advancement of the arts and sciences, tools, instruments, and the machineprocess"⁷⁾. Om den fremtidige tilstand siges blot, at "the probability is that these ideas (the substitution of ceremonial functions by technological functions) will prevail in the end, and when they do the future world-state and economy of abundance will reveal their pattern"⁸⁾.

I mellemtiden vil udviklingen tage retning efter, hvor den ceremonielle modstand er mindst. Dette understreger, at udviklingen meget vel kan standse, hvis "the truth of science and the efficiency of the machine"⁸⁾ ikke erkendes.

5. Introducerende bemærkninger om Hicks

Hicks' bog¹⁾ er et resultat af tanker, som i lang tid havde "gæret"²⁾ hos ham. En af de vigtigste funktioner for økonomisk historie er ifølge Hicks at være et forum, hvor videnskabsmænd fra forskellige områder kan diskutere og udveksle ideer. Hicks' bog skal ses som hans (en økonoms) bidrag til denne diskussion. Hicks ser økonomisk historie i relation til

6) Ibid., p. 130.

7) Ibid., p. 247.

8) Ibid., p. 294.

1) J. Hicks, A Theory of Economic History.

2) Ibid., p. 5.

andre historiske forløb, men finder det karakteristisk for sit eget bidrag, at "the boundaries of economic history"³⁾ ikke er blevet overskredet. Det betyder, at Hicks erkender, at der eksisterer sammenhænge mellem økonomi og andre områder; men der er i hans bog ikke gjort noget forsøg på at udforske dem.

Det, Hicks ønsker at finde, er et generelt princip eller en trend, som kan forklare den normale udviklingsproces. Udsving kan være interessante, men den opgave, Hicks ønsker at løse, er at finde trende. "We are to classify states of society, economic states of society; we are to look for intelligible reasons for which one such state should give way to another. It will be a sequence not altogether unlike the "Feudalism, Capitalism, Socialism" of Marx, or the stages of economic development of the German Historic School. But our presuppositions are less deterministic, less evolutionary than theirs, and that will make a difference. It is only a normal development for which we are looking"⁴⁾.

Hicks nævner, at han er inspireret af økonomer fra det 18. århundrede; men han ønsker at give en moderne skribents version eller måske alternative forklaring af udviklingsprocessen. Hans metode er at tage generelle ideer fra økonomien og anvende dem på historien. Der begyndes med "Rise of the Market"⁵⁾. Denne transformation, opkomsten af bytte- eller merkantiløkonomien, går forud for Marx' "rise of capitalism", og Hicks finder den mere fundamental. Hicks' grundlæggende princip er derfor opkomsten og udviklingen af markedet. Tre faser identificeres. Den første fase og mellemfasen vil blive diskuteret i næste afsnit, som efterfølges af en beskrivelse af den moderne fase og den industrielle revolutions betydning.

En ikke-markedsmæssig måde at organisere samfundet på går imidlertid forud for opkomsten af markedet. Nogle bemærkninger herom synes derfor at måtte med. Hicks arbejder her med to typer: traditionsøkonomien og kommandoøkonomien. Dette er rene typer, og virkelige eksempler er blandinger af de to. To eksempler nævnes: feudalt væsenet og det klassiske bureaukrati. I et feudalt system er traditionen dominerende. Kongen har ingen virkelig magt, og traditionen kommer til udtryk i et hierarki.

3) Ibid., p. 6.

4) Ibid., p. 6.

5) Ibid., p. 7

Det er karakteristisk for systemet, at skatteopkrævningen er decentraliseret, hvilket gør herremændene uafhængige af kongen. I et bureaukrati er over- og underordningsforhold organiseret i form af bestemte kommandoveje fremherskende, fordi centret har formået at bevare en virkelig magt. Dette sikres f.eks. ved at forhindre uafhængighed ved et advancementssystem uden arvede rettigheder eller status. Hicks understreger muligheden for, at et kommandosystem bliver et traditionssystem, ved at privilegier efterhånden ikke tildeles, men tager form af rettigheder. Det er her vigtigt at mærke sig, at der er eksempler på økonomier af markedstypen, der er vendt tilbage til enten en kommando- eller en traditionstilstand. Hicks understreger, at det som er fælles for disse samfund, er at der betales skat til en anerkendt autoritet. Centraliseringen af midler gør en bevidst og kreativ specialisering mulig. Adam Smith forbandt øget dygtighed med introduktionen af arbejdsdelingen, der så igen var et resultat af opkomsten af markedet; men Hicks er ikke enig og siger: "The first development of skill is independent of the market. It does imply specialization, but it is a specialization...that is directed from the top"⁶⁾. Specialiseringen er dirigeret oppefra på grund af efterspørgselens centralisering. Det drejer sig altså om institutioner, som kan gøre arbejdsdeling og forøgelse af viden mulig ved udtrækning af et "surplus". Hicks nævner, at denne form for en økonomi (en "revenue economy") har overlevet markedet; og han fortsætter med, at "The growth of the Public Sector, in our day, is a massive swing-back towards the Revenue Economy. (However,) it is to a Revenue Economy which, even in its most socialist forms, has been profoundly transformed by the experience of market forces"⁷⁾.

6. De første to faser af den merkantile økonomi.

Den første fase i udviklingen af den merkantile økonomi er opkomsten af markedet. Handel udvikles, og en uafhængig gruppe af købmænd opstår. Den merkantile del af økonomien er imidlertid stadig isoleret. Hertil kommer, at købmændenes

6) Ibid., p. 23.

7) Ibid., p. 24.

interesser var forskellige fra det øvrige samfunds. Hicks nævner behovet for sikring af kontraktens gennemførelse som de vigtigste. Nogle "legal (or at least quasi-legal) institutions are therefore required"¹⁾. Købmændene kan naturligvis opbygge disse selv, men økonomien vil i så fald mangle dynamik. Dvs., disse institutioner er ikke efficiente. De nødvendige institutioner må derfor opbygges af de regerende i samfundet. Dette kan ske i mindre samfund, hvor de herskende selv er involveret i handel, eller hvor handel har fået en vis social betydning. I denne forstand er bystaten betydningsfuld, for den kan "mould its institutions to meet its own needs"²⁾.

Den græske bystat er det eksempel, Hicks bruger, i sin model af den første fase. Modellen er i virkeligheden en model for kommerciel udvikling. Handel tager til i omfang på grund af geninvestering af profitter, og faldende profitratier modvirkes af konstante forbedringer i organisatoriske forhold. Nye former for handel kan gennemføres, og ved siden af denne interne handel vokser den eksterne handel i omfang ved etablering af nye handelscentre eller kolonier. Hicks observerer, at "The individual business has grown through the reinvestment of profits; the city by the growth of the business within it, and by the influx of newcomers; the family of city states has grown by colonization"³⁾. Den merkantile økonomi kan imidlertid blive ramt af tilbagegang, fordi ekspansionsmulighederne forsvinder. Athen er et eksempel, hvor "commercial vigour was departed". To situationer kan blive resultatet. Enten går systemet ind i en lang nedgangsperiode (som måske kan blive bragt til en voldsom afslutning som følge af eksterne forhold), eller den overlever på grund af beskyttelse fra invaderende folkefærd, som ikke er fuldt ud kommercialiserede. Hicks finder dette alternativ vigtigt. Den anden fase finder derfor sted under beskyttelse fra staten.

Den anden fase kan karakteriseres som en gennemtrængning eller transformationsfase. Hicks finder, at penge samt lov og ret er det vigtigste arvegods fra den græske bystat. Det kan derfor synes mærkeligt, at han vedrørende den anden fase nævner, at "the first of the kinds of penetration which I shall

1) Ibid., p. 35.

2) Ibid., p. 38.

3) Ibid., p. 54.

4) Ibid., p. 63.

examine is the use of money"⁵⁾. Løsningen på denne tilsyneladende modstrid er imidlertid, at Hicks vil anerkende brugen af penge, retsinstanter og til en vis grad et finansielt marked i den græske bystat samtidig med, at han henfører en videreudvikling til senere. Det er klart i følgende: "For what happened at the Renaissance was much more than just an increase in the use of money. Money was changing its character, beginning to link up with credit and with finance. The Renaissance was a key time for financial development"⁶⁾. Den fundamentale videreudvikling er ifølge Hicks anvendelsen af de store tals lov i bankverdenen. "Though, in its application to banking, it (the law of large numbers) has been often abused, it remains a main way - perhaps in the end the main way - by which the market has been widened"⁷⁾.

Markedet vinder fortsat frem på ikke tidligere merkantile områder. Tre områder nævnes, og det første er indenfor statsmagten selv. Hicks understreger den finansielle svaghed for regeringen i mellemfasen og forklarer, hvordan regeringen langsom styrkes. Kreditmulighederne øges ved bankvæsenets fremkomst, pengemængden kommer under statens kontrol, og beskatningsmulighederne øges ved den merkantile udvikling. Staten bliver derved i stand til at få øget kontrol med økonomien, og i samme retning trækker den øgede administrative effektivitet.

De to andre områder, markedet vinder frem på, er indenfor landbruget og ved dannelsen af et arbejdsmarked. Disse to områder adskiller sig fra penge- og varemarkedene. Hicks forklarer "The commodity markets and the financial markets are the places where the market system is at home; when it proceeds to the formation of factor markets, land and labour markets, it is penetrating, or 'colonizing' relatively refractory territory"⁸⁾. Disse områder blev imidlertid også erobret. Det eksisterende herremand-bonde system (en variant af traditionskommando systemerne) blev ændret til et system baseret på byttet. Det system, som faktisk voksede frem, kunne være baseret på f.eks. forpagtningsbrug eller selvejerbrug, afhængig af om arbejdskraften var rigelig eller knap; men der var ikke længere tale om et traditionskommando system. Faktormarkeder, baseret på byttet, voksede således frem. Som eksempel kan vi

5) Ibid., p. 63.

6) Ibid., p. 72.

7) Ibid., p. 79.

8) Ibid., p. 101.

se nærmere på arbejdsmarkedet. Den første måde, på hvilken arbejdskraft var en vare, var som slavearbejde. Fra en tilstand med små slavehold, hvor de personlige relationer bevarede (f.eks. det førmerkantile herre-tjener forhold), udvikledes slavedriften til storholdsdrift. Slaven blev ikke-differentieret arbejde. Det frie arbejde fordrev imidlertid slavearbejdet. Hicks' forklaring herpå er økonomisk: "Thus it was that at the time of the economic expansion of the early Middle Ages slaves were scarce and expensive; if a source of free labor could be found, it was likely to undercut. And that, I suggest is what happened...; (and) in the fifteenth century, the free labor system was established". Dvs. arbejdskraften blev en handelsvare, og arbejderen fik en løn for levering af ydelser i denne "true mercantile agreement". Hicks observerer imidlertid, at arbejdskraftens forhandlingsposition blev ændret af den industrielle revolution, og at der i den moderne fase er involveret "an element of social responsibility".

7. Den industrielle revolution og den moderne fase.

Ligesom den merkantile økonomi efter den første fase kan komme ud for tilbagegang, finder Hicks bevis for, at det samme kunne være sket efter den anden fase. Dvs., den merkantile økonomi var tæt ved at blive en traditionel eller kommando økonomi. Imidlertid blev den merkantile udvikling fortsat gennem en industrialisering, som bestod i en vældig forøgelse af både omfanget og differentieringen af de faste kapitalgoder, der blev brugt i produktionen.

Hicks' forklaring på den industrielle revolution peger i to retninger. Som en første, rent økonomisk forklaring, peger Hicks på udviklingen af det finansielle system. Hicks er imidlertid ikke tilfreds hermed og peger derfor også på, at "It is science, especially physical science, which has opened up such seemingly illustrious prospects for industry"¹⁾. Hicks citerer endog fra History of Technology, og det følgende er af interesse her: "The invention and development of machine-tools was an essential part of the industrial revolution"²⁾. Hicks formulerer sig derefter endnu tydeligere ved at sige:

¹⁾ Ibid., p. 145.

²⁾ Ibid., p. 147.

"It may be that we should be right to recognize it as the essential part"³⁾. Hicks' første forklaring er hermed reduceret til blot at være en mindre væsentlig forudsætning for investering i fast kapital.

Hicks bemærkede i sit kapitel om "The Labor Market", at arbejdernes situation blev ændret af den industrielle revolution. Dette skyldes det faktum, at moderne industri afhænger af fast kapital. En mere eller mindre permanent organisation med en mere eller mindre permanent arbejdsstyrke knyttet til sig må derfor nødvendigvis opstå. Det observeres i denne sammenhæng, at den moderne industri har absorberet en mængde arbejdere og, at udviklingen har fremvist stigende lønninger og en forøget forhandlingsstyrke for arbejderne. I denne forbindelse har dannelsen af organisationer været betydningsfuld.

Det, Hicks har gjort, er derfor at få den industrielle revolution ind i sin model som en fortsættelse af den merkantile udvikling. Den industrielle revolution muliggør markedøkonomiens fortsatte udvidelse og gennemtrængning. Det følgende om absorberingen af arbejdsudbuddet er typisk: "The expansion that is needed, in order that these millions (the proletariat of the underdeveloped world) should be absorbed, is indeed enormous, but the expansive power of Modern Industry - the fully science-based industry of the twentieth century - is also enormous. Is it impossible that it could cope? After all, enormous though the task may appear, it is not really so out of scale"⁴⁾.

Hicks nævner, at han ikke ønsker at inkludere sig på en udførlig diskussion af den moderne fase; men det er åbenbart, at hans vision eller udviklingstrend er markedets fortsatte gennemtrængning på internationalt plan.

8. Konklusioner.

Det er slående, hvor forskellige Hicks' og Ayres' synspunkter på økonomisk udvikling er. Hicks' arbejde tager sit udgangspunkt i økonomien (snævert defineret) og bruger principper herfra til at fortolke den økonomiske udvikling. Han er i denne forstand på linie med de klassiske økonomer. Det udtrykkes

3) Ibid., p. 147.

4) Ibid., p. 158.

tydeligt i følgende: "I have tried to exhibit economic history in the way that the great eighteenth-century writers did"¹⁾. Ayres' udgangspunkt er nøjagtigt det modsatte. Han vil væk fra den klassiske tradition og fremfører, at: "A new set of ideas must be found with which to make a fresh theoretical start and the old way of thinking must be abandoned altogether"²⁾. Dvs., allerede i deres udgangspunkt står Hicks og Ayres overfor hinanden, og deres fortolkninger og forklaringer bringer dem ikke nærmere til hinanden.

Det nye sæt af ideer, som Ayres ønsker at introducere, er lagt an på en skelnen mellem teknologi og ceremoni. Teknologien er den primære og ledende faktor i økonomisk udvikling. Teknologien, eller redskabssystemet, har en indre dynamisk kraft, som prøver at nedbryde den indre statiske kraft i de eksisterende institutioner, der er et udtryk for ceremonibegrebet. Sociale institutioner og rammer iøvrigt er kun en hindring for udvikling. De kan kun virke mere eller mindre hæmmende, men aldrig understøttende. Ayres' intention er at analysere "larger forces moving obscurely in the background"³⁾, og hans udlægning er en konstant kamp mellem den dynamiske teknologiske kraft og den statiske ceremonielle kraft.

Hvad angår teknologien udtrykker Hicks sig klart. Han betragter penge samt lov og ret som det væsentlige arvegods fra tidligere kulturer; men "I (Hicks) am not, of course, including technological legacies. As throughout this book, I take economic in a narrower sense"⁴⁾. Hicks' forklaring er lagt an på opkomsten og den fortsatte gennemtrængning af markedet som en måde at organisere samfund på. Det understreges, at det merkantile system og dens institutioner ikke er den eneste måde at organisere et samfund på. Et kommando-traditionssystem gik forud, og der er altid fare for at vende tilbage hertil i perioder; men Hicks ser den generelle trend som bestående i gennemtrængningen af den merkantile økonomi. Denne gennemtrængning eller transformation af samfundet muliggøres af markedsinstitutionerne.

Problemet om den industrielle revolution angribes naturligt nok forskelligt. Ayres forklarer, hvad der er sket som en accelererende kombination af redskaber i en periode med relativt svage institutioner og med kontakt til andre kulturer.

1) Ibid., p. 767.

2) C. E. Ayres, The Theory of Economic Progress, p. 21.

3) Ibid., p. 19.

4) J. Hicks, A Theory of Economic History, p. 71.

Den industrielle revolution er en vigtig del af Hicks' model, for den leverer den tilstrækkelige energi til transformationen af samfundet. Dette er imidlertid ikke nogen egentlig forklaring. Hicks peger på videnskaberne og udviklingen af kapitalapparatet, som den afgørende faktor i den industrielle revolution; men det er kun deres virkning, der analyseres. Ayres ville sikkert have gentaget sit udsagn om "larger forces moving obscurely in the background", hvis han havde skullet anmelde Hicks' bog. Det første væsentlige problem i Ayres' model er, om visse institutioner kan foruddisponere de økonomisk handlende positivt overfor teknologiske ændringer. I en noget stærkere formulering kan man spørge om efficiente institutioner ikke er nødvendige for økonomisk udvikling? Er dette tilfældet bliver Ayres' skelnen mellem dynamiske og statiske kræfter problematisk. Desuden kan man spørge, om det kun er teknologi, der spredes. Kombineret af redskaber er en følge af kontakt mellem forskellige kulturer; men er det sandt, at institutioner ikke ændres før den teknologiske udvikling har ændret "the material setting"?⁶⁾ Det andet væsentlige problem er, at Ayres ikke identificerer det fundamentale eller minimale sæt af elementer, som skal kombineres i udviklingsprocessen.

Afslutningsvis skal det påpeges, at både Hicks og Ayres afviser den sociale, voldelige revolution som et led i økonomisk udvikling. Ayres peger på teknologisk evolution, Hicks på social evolution som det ledende element.

---

6) C. E. Ayres, The Theory of Economic Progress, p. 187.

Litteratur.

- 1) Ayres, C.E., The Theory of Economic Progress. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 1944.
- 2) Bornstein, M., Comparative Economic Systems. Homewood, Illinois: Richard D. Irwin, 1974.
- 3) Carson, R.L., Comparative Economic Systems. New York: Macmillan, 1973.
- 4) Gregory, P.R. and Stuart, R.C., Soviet Economic Structure and Performance. New York: Harper and Row, 1974.
- 5) Hicks, J., A Theory of Economic History. Oxford: Clarendon Press, 1969.
- 6) Marx, K., Capital. London: Kimble and Bradford, 1938. Vol. I, Kap. 25-26.
- 7) Polanyi, K. The Great Transformation. Boston: Beacon Press, 1957, Kap. 4-6.